

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Az erdélyi hérics mesterséges szaporítása és csorvási élőhelyének kezelése

JAKAB GUSZTÁV ÉS SALLAINÉ KAPOCSI JUDIT

Az erdélyi hérics [*Adonis x hybrida* Wolff syn.: *Adonis transylvanica* Simonovich] hazánk egyik legveszélyeztetettebb, igazi löszpusztagyep-faja. A növényt a jégkorszak utáni sztyeppklíma idején hazánkban valószínűleg előfordult, mára viszont eltűnt volgai hérics (*Adonis vologensis* Stev. in DC.) és a Kárpát-medencében a mai napig elterjedt tavasi hérics (*Adonis vernalis*) állandósult hibridjének tartják. Ez a növény a magyar botanika történetének egyik legkülönlegesebb sorsú növényfaja. Miközben a népi gyógyászat – elsősorban az állatorvoslás – a tavasi hériccselel együtt tályoggyökérnek nevezte, régóta gyűjtötte és széles körben alkalmazta, a hazai tudományos élet csak 1935-ben szerzett róla tudomást. Herkner Zoltán MÁV-főmérnök figyelt fel rá Csorvás község határában. Jávorka Sándor a volgai hériccselel (*Adonis vologensis* Stev. in DC.) azonosította. A Kárpát-medencében mindössze két helyről ismert. Magyarországon Csorvásról, Erdélyben pedig a kolozsvári Szénafüvekről. Több lelőhelyről (Hódmezővásárhely, Pusztaföldvár, Kunágota) mára eltűnt, a beszántás vagy az élőhely becserjésedése következtében. 1965-ben, Szimonovics orosz botanikusnak a kolozsvári állományon végzett vizsgálatai során derült ki, hogy valójában egy hibridről van szó, ekkor kapta az erdélyi hérics (*Adonis transylvanica* Simonovich) nevet. Ennek ellenére a magyarországi állomány taxonómiai hovatartozása továbbra is vitatott, mert genetikai vizsgálat még nem készült, pedig a növények morfológiailag némileg eltérnek a Szénafüveken élőtlől.

Csorvás község határában a Csorvás–Orosháza vasútvonal mellett és egy közeli dűlőút mezsgyéjében él két nagyobb és egy kisebb állománya, mezőgazdasági területek, szántók közé ékelődve. Termőhelye a Körös–Maros Nemzeti Park részeként területi védelmet élvez, és a nemzeti park kifejezetten az erdélyi hérics számára kedvező természetvédelmi kezeléseket végez. Az erdélyi hérics hazánkban 1971 óta faji védelem alatt is áll, az első védett növényfajunk volt.

Az erdélyi hérics csorvási populációja talán a legrégebben számolt növényállomány hazánkban. 1936-tól több kutató is számolta az állományát, de rendszeretlenül, nem egységes módszerrel. Az egyedszám alakulása jól visszatükrözi az állomány történetét. Az 50-es években, a „téjesítés” idején az állomány szinte kipusztult a termőhelyül szolgáló mezsgyék beszántása miatt (1963: 91 tő). A 80-as évektől a faji védelem hatására (1991: 460 virágzó tő), 1999-től pedig a termőhely intenzív kezelése nyomán az állomány gyarapszik (2007: 972 virágzó tő).

A csorvási termőhelyen az erdélyi héricset azonban számos veszély is fenyegeti. A korábbi rendszeres, állatgyógyászati célú gyűjtés erősen megritkította az állományt, ehhez járult még hozzá a csorvási „héricskultusz”, azaz, hogy a helyiek kiásták és a kertjükbe ültették ezt a nagyon dekoratív növényt. A mezőgazdasági területekről bemosódó vegyszer és műtrágya komoly problémát jelentett. Ezért a Körös–Maros Nemzeti Park a dűlőút mezsgyéje körül egy kétszer egy hektáros puffertérületet hozott létre, ahol a szántót visszagyepesítették. A cserjék terjedése is, különösen a kökény és az ezüstfa inváziója veszélyezteti az állományt, ezért rendszeresen irtják a fászarú növényzetet a termőhelyen. Kerülni kell viszont a fák eltávolítását, mert a mikroklíma megváltozása is az állomány csökkenését okozza. Kimutatták, hogy a rágcsálók (pockok) a magok elfogyasztásával a szaporulatot csökkentik. A legfontosabb természetvédelmi kezelés a felhalmozódó fűavar kora tavasi eltávolítása égetéssel, amit a nemzeti park 1999 óta rendszeresen végez. A gyp ilyenkor nem ég le teljesen, mert a fűavar nedves, így a héricsek csúcsrügyei sem sérülnek meg. Az égetés elősegíti a magok csírázását, és a fiatal egyedek megerősödését, amit jól illusztrál az állomány 1999 óta bekövetkezett látványos növekedése. A virágzó tövek száma 632-ről 972-re nőtt 2000 és 2007 között, a virágzó tőszám az időjárási viszonyoknak megfelelően azonban ingadozhat (2006-ban: 1206 virágzó tő volt jelen).

A csorvási állomány kielégítő természetes szaporodása miatt nem volt szükség az állomány mesterséges szaporulatból történő növelésére. A termőhely és az állomány kiszolgáltatottsága azonban szük-

séggé tette egy új, mesterséges állomány létrehozását egy biztonságosabb, jobban védhető helyen. Ecségfalva határában az Ördög-sánc fokozottan védett löszgyepjébe 1999 és 2002 között 17 idősebb tövet telepített a Nemzeti Park, amit kerti állományokból és korábbi áttelepítési kísérletekből szedtek össze. 2002 tavaszán további 160, kétéves, magról nevelt növényt ültettek ki. A területen elszórt magokból szintén sok növény fejlődött. A területen 2005 és 2006 őszén is történtek magvetések, ezekből 2007 tavaszán 104 második éves fiatal növény és 21 csíranövény volt jelen. A mesterséges állomány 2007-ben mintegy 274 tövet számlált. A tapasztalatok alapján nem szükséges az erdélyi hérics kerti előnevelése. A megfelelő termőhelyen, ahol elég nyílt talajfelszín van, ezért kicsi a gyepkonkurencia, a növény magjai kielégítően csírának és a fiatal egyedek is megfelelő arányban megmaradnak. A pusztafőlvári Nagytatársáncon is folyik egy kisebb áttelepítési kísérlet. Itt 2007-ben 67 tövet számoltak.

A csorvási mezsgye ritkább, érdekesebb növényfajai:

Amygdalus nana

Anchusa barrelieri

Carthamus lanatus

Coronopus squamatus

Fragaria viridis

Hypericum elegans

Inula germanica

Linaria x kochianovichii

Muscari racemosum

Ornithogalum pyramidale

Phlomis tuberosa

Potentilla recta

Sternbergia colchiciflora

Thalictrum minus

Trifolium alpestre

Vinca herbacea

Viola ambigua

Felhasznált irodalom:

Csathó A. I. (2003): Kunágota élővilága. – *Csetete Egyesület Évkönyve* 2003. pp: 83–124.

Gyórfy I. (1936): Behurcolt-e, avagy őshonos az *Adonis vologensis* Békés megyében? – *Acta Biologica*, Szeged **5**: 114–138.

Jakab G. (2003): Az erdélyi hérics [*Adonis x hybrida* (Wolff) Sz. T. A.] természetvédelmi kezelése és szaporításának eredményei Magyarországon. – *Kitabelia* **8**(1): 81–88.

Jakab G. és Kapocsi J. (2005): *Erdélyi hérics (Adonis x hybrida)*. – KvVM természetvédelmi Hivatal. Fajmegőrzési Tervek, 25 pp.

Jávorka S. (1935): Újabb érdekes növényelőfordulások. – *Bot. Közlem.* **32**: 161–163.

Kiss I. (1964): Az *Adonis vologensis* lelőhelyei és népies gyógyászati vonatkozásai Magyarországon. – *Acta Acad. Paed. Szeged* **2**: 25–50.

Kiss I. (1968): Ösgyep maradvány az Orosházi Nagytatársáncon. – *Acta Acad. Paed. Szeged* **2**: 39–61.

